

Sermo major

5 δημιουργός δημιουργός; αὐτῷ ἑαυτῷ 6 ἵνεκεν ἕνεκεν 7 προσαγαγῶν προσάγων; τῆ περι; πολλῆς τιμῆς :: ἀξιοῦται καταξιοῦται; καταστρέφει G; ἢ οὔτε; εἰς ἐπὶ 8 ἄλλα τὰ ὄλα; συνεῖχε 9 ἐνοικοῦντα ἐνοικήσαντα 11 Fragm. 87, 18-21 12 Fragm. 88, 5-10 σώματος ἄπαξ 13 ἐπ' αὐτὴν ἐπὶ ταύτην; διὰ τῆς 14 ἔσω ἔξω 18 Τοῦ αὐτοῦ περι τῆς τοῦ Χριστοῦ κατὰ σάρκα γεννήσεως. ἐκ τῆς ἀπολογίας τῆς Διονυσίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Ὅτε γὰρ ἔλαβεν ὅπερ εἶχε προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ἦν δὲ τοῦτο τὸ ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου σῶμα, τότε καὶ τὸ δεδημιουργῆσθαι καὶ τὸ γεγενῆσθαι καὶ τὸ πεποισθῆσθαι περι αὐτοῦ γέγραπται· ἀνθρώποις γὰρ ἀρμόττουσιν αἱ τοιαῦται λέξεις. 22 παντὸς κόσμου; ἐκτίσθη ἐκτίσθησαν; ὑπὸ ἐκ; δι' δ' διό G 26 ἐστῶτα τῆς δυνάμεως 27 σαφῆς ἔλεγχος ταῦτα τοῦ θεοκτόνου. σημαίνει; ἀρχόμενος ἐρχόμενος G1, ἀρχόμενος G2. 28 ἀρχόμενος ἐρχόμενος G. 30 Τοῦ αὐτοῦ περι τοῦ βαπτίσματος τοῦ δεσπότη Χριστοῦ. ἐκ τοῦ πρὸς Ἀρειανούς λόγου. Καὶ μὴ τις νομίση, ὅτι μὴ ἔχων ἐλάμβανε τὸ πνεῦμα. αὐτὸς γὰρ τοῦτο ἄνωθεν ἔπεμπεν ὡς θεὸς καὶ αὐτὸς αὐτὸ κάτω ὑπεδέχετο ὡς ἄνθρωπος. ἐξ αὐτοῦ εἰς αὐτὸν κατῆι ἐκ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ. 31 Τοῦ αὐτοῦ περι τῶν πρὸς τὸν διάβολον ἀγώνων τοῦ δεσπότη Χριστοῦ. ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν διαμερισμὸν τῶν ἱματίων. Οὕτω καὶ ὁ κύριος ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ προσκαλεσάμενος τὸν διάβολον· τῆ ἑαυτοῦ δυνάμει νικήσας ἐνίσχυσε τὸν ἄνθρωπον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. 32 συνεργοὺς αὐτοῦ συνεργούσας αὐτῷ; αὐτὰς ἑαυτὰς 33 σάρκα σωτήρα 35 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Ἀρειανούς λόγου. Καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Πέτρος· «ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ὅτι καὶ κύριον αὐτὸν καὶ χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.» οὐ περι τῆς θεότητος αὐτοῦ λέγει, ὅτι «κύριον αὐτὸν καὶ χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός,» ἀλλὰ περι τῆς ἀνθρωπότητος. 36 Καὶ μετ' ὀλίγα. Ὁ γὰρ λόγος, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, αἰεὶ ἦν κύριος καὶ θεὸς καὶ οὐ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι ἐποιήθη κύριος καὶ θεός, ἀλλ', ὡς προεῖπον, τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἐποίησεν ἡ θεότης αὐτοῦ κύριον καὶ χριστόν. 45 υἱὸς Ἰησοῦς 50 Τοῦ αὐτοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς πρὸς Μάξιμον τὸν φιλόσοφον ἐπιστολῆς. Ἄ γὰρ διὰ τοῦ σώματος ὑπέμενε ὁ Χριστός, ταῦτα ὡς θεὸς ἐμεγάλυνε· καὶ ἐπεὶ μὲν σαρκί, θεϊκῶς δὲ τοὺς πεινῶντας ἐχόρταζε. καὶ εἰ σκανδαλί ζεταί τι ἐπὶ τοῖς σωματικοῖς, πιστευέτω ἐφ' οἷς ὡς θεὸς ἐργάζεται. πυνθά νεται γὰρ ἀνθρωπίνως ποῦ Λάζαρος κεῖται, ἐγείρει δὲ τοῦτον θεϊκῶς, ὅθεν μὴ γελάτω τις λέγων παιδίον καὶ ἡλικίαν ὀνομάζων καὶ αὔξησιν καὶ τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν καὶ τὸ παθεῖν, ἵνα μὴ τὰ ἴδια τοῦ σώματος ἀρνούμενος ἀρνήσῃται. τέλος καὶ τὴν δι' ἡμᾶς ἐπιδημίαν αὐτοῦ. καὶ γὰρ ὡσπερ οὐκ ἀκολουθία φύσεως ἄνθρωπος γεγένηται οὕτως ἀκόλουθον ἦν σῶμα ἀναλαμβάνοντα αὐτὸν δεικνύει τὰ ἴδια τούτου, ἵνα μὴ ἡ φαντασία τοῦ ἀθέου Μανιχαίου κρατήσῃ. ἀκόλουθον δὲ πάλιν ἦν σωματικῶς αὐτὸν ἐλθόντα μὴ κρύψαι τὰ τῆς θεότητος, ἵνα μὴ ὁ Σαμοσατεὺς πρόφασιν εὔρη. 51 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ὑπὲρ Διονυσίου ἀπολογίας. Τὰ δὲ περι τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος εἰρημένα ἰδίαν καὶ κατάλληλον ἔχει πρὸς ἕκαστον τῶν λεγομένων τὴν ἐρμηνείαν. καὶ ὁ τὰ ἀνθρώπινα αὐτοῦ γράφων οἶδε καὶ τὰ περι τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ ὁ περι τῆς θεότητος ἐξηγούμενος οὐκ ἀγνοεῖ τὰ ἴδια τῆς σαρκός, ἀλλ' ἕκαστον ὡς ἐπιστήμων καὶ δόκιμος τραπεζίτης διακρίνων κατ' ὀρθὸν τῆς εὐσεβείας βαδιεῖται. ὅτε γοῦν αὐτὸν κλαίοντα λέγει, οἶδεν ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν ὁ κύριος δείκνυσιν ὅτι τὸ μὲν κλαίειν τοῦ ἀνθρώπου ἐστίν, ἐγείρει δὲ Λάζαρον ὡς θεός, καὶ

πεινῶντα μὲν καὶ διψῶντα οἶδε σωματικῶς. θεϊκῶς δὲ χορτάζοντα ἀπὸ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους καὶ κείμενον μὲν ἐν μνημείῳ οἶδε σῶμα ἀνθρώπινον, ἐγειρόμενον δὲ ὡς θεοῦ σῶμα παρ' αὐτοῦ τοῦ λόγου. 52 Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς. Εἶρηκεν ὁ σωτήρ· «ἐγὼ ἢ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα, ὁ πατήρ ὁ γεωργός.» ἡμεῖς γὰρ τοῦ κυρίου κατὰ τὸ σῶμα συγγενεῖς ἐσμεν καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο εἶπεν· «ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου.» καὶ ὡσπερ ἐστὶ τὰ κλήματα ὁμοούσια τῆς ἀμπέλου καὶ ἐξ αὐτῆς, οὕτως ἡμεῖς ὁμογενῆ σώματα ἔχοντες τῷ σώματι τοῦ κυρίου ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνομεν, κάκεῖνο ρίζαν ἔχομεν εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν. ὁ δὲ πατήρ εἶρηται ὁ γεωργός· αὐτὸς γὰρ εἰργάσατο διὰ τοῦ λόγου τὴν ἄμπελον, ἣτις ἐστὶ τὸ κυριακὸν σῶμα. 53 Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀπολογίας. Ἀνάγκη γὰρ ἀμπέλου λεγομένου τοῦ κυρίου εἶναι καὶ γεωργὸν καὶ εὐχομένου αὐτοῦ εἶναι τὸν ὑπακούοντα καὶ αἰτοῦντος αὐτοῦ εἶναι τὸν διδόντα. τὰ δὲ τοιαῦτα μᾶλλον εὐκολώτερον τὴν τῶν Σαβελλιανῶν μανίαν δείκνυσιν, ὅτι ἕτερος ὁ εὐχόμενος, ἕτερος ὁ ὑπακούων καὶ ἄλλος ἢ ἄμπελος καὶ ἄλλος ὁ γεωργός. ὅσα γὰρ ὡς ἀποξενοῦντα τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς λέγεται ρητά, ταῦτα διὰ τὴν σάρκα, ἣν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε, λέγεται περὶ αὐτοῦ. ξένα γὰρ τὰ γενητὰ κατὰ φύσιν ἐστὶ τοῦ θεοῦ. 59 ἠναίνετο ἱμεῖρετο γ 63 λόγον λόγο G; ἀρχερέα ἀρχιερέα G 67 δύξαν δόξαν G 78 Σαλομῶν Σολομῶν G 79 Τοῦ αὐτοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς εἰς τὸν Γολγοθὰ ὁμιλίας, ἧς ἡ ἀρχή· τὸ μὲν ἀναγνωσθὲν ρητόν ἐστιν εὐαγ γελικόν. Ἀποστολικὸς κηρύττει λόγος· διὰ τοῦτο καὶ σταυροῦται, ἵνα τὴν κατάραν ἐξαγοράσῃ καὶ ἡμεῖς τὴν εὐλογίαν κληρονομήσωμεν. πάσχων μὲν αὐτὸς ἐβλάπτετο μὲν οὐδὲν ἐχαρίζετο δὲ μᾶλλον καὶ ἀποθνήσκων οὐκ ἔμενε νεκρός, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοὺς νεκροὺς ἐζωοποιεῖ. καὶ σφαγιαζόμενος δὲ οὐκ ἀπόλλυτο, ἀλλὰ τῷ αἵματι τῆς σφαγῆς πάντας ἀπλῶς ἐλυτροῦτο καὶ αὐτὸς ἔμενε ἀπαθής. Πῶς δὲ τοῦτο γέγονεν, εἴ τις ἔροιτο, ἀκουέτω. δύο πραγμάτων ἐν ταῦτῳ γέγονε σύνοδος. πραγμάτων δὲ λέγω οὐκ ἴσων, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα σύγκρισιν οὐκ ἐχόντων. θνητὸν γὰρ ἀθανάτῳ συμπλέκτο καὶ φθαρτὸν σῶμα ἀφθάρτῳ λόγῳ συνεληλύθει. καὶ τὸ μὲν θνητὸν οὐκ ἔβλαπτε τὸ ἀθάνατον. ἀπαθὲς γὰρ ἦν, ἀλλ' ἔμεινε μᾶλλον ἀπαθὲς καὶ αὐτὸ τῆ τοῦ θανάτου ἐπικρατεία. τὰ γὰρ κρατοῦντα τῶν κρατουμένων ἀεὶ κύρια τυγχά νει. διὰ γοῦν αὐτὸν τὸν συνόντα ἀθάνατον λόγον καὶ ὁ θάνατος ἐξηφανίζετο παραδόξως ἐν αὐτῷ ὡς ἀπὸ πυρὸς ἀφανίζεται καλάμη. ὁ δὲ λόγος ἀφθαρτος ὢν ὠφελεῖ μᾶλλον τὸ φθαρτὸν συνὼν αὐτῷ. τὸ γὰρ σκότος ὑπὸ τοῦ φωτὸς καταυγάζεται καὶ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. 82 Ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου, οὗ ἡ ἀρχή· αὐτάρκως μὲν τοῖς πρὸ τούτων ἐκ πολλῶν ὀλίγα διαλαβόντες. Καὶ ὡσπερ μεγάλου βασιλέως, εἰσελθόντος εἰς τινα πόλιν μεγάλην, καὶ οἰκήσαντος εἰς μίαν τῶν ἐν αὐτῇ οἰκιῶν παντῶς ἢ τοιαύτη πόλις τιμῆς πολλῆς καταξιούται, καὶ οὐκέτι τις ἐχθρὸς αὐτὴν οὔτε ληστής ἐπιβαίνων καταστρέφει, πάσης δὲ μᾶλλον ἐπιμελείας ἀξιοῦται διὰ τὸ εἰς μίαν αὐτῆς οἰκίαν οἰκήσαι τὸν βασιλέα. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πάντων σωτήρος γέγονεν. ἐλθόντος γὰρ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἡμετέραν χώραν καὶ οἰκήσαντος εἰς ἓν τῶν ὁμοίων σωμάτων λοιπὸν πᾶσα ἢ κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπιβουλή πέπαυται καὶ ἡ τοῦ θανάτου ἠφάνισται φθορὰ ἢ πάλαι κατ' αὐτῶν ἰσχύουσα. 83 Τοῦ αὐτοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Οὐ γὰρ περικεκλεισμένος ἦν ἐν τῷ σώματι ὁ τοῦ θεοῦ λόγος. οὐδὲ ἐν σώματι μὲν ἦν, ἀλλαχόσε δὲ οὐκ ἦν. οὐδὲ ἐκεῖνο μὲν ἐκίνει, τὰ ὅλα δὲ τῆς τούτου ἐνεργείας καὶ προνοίας κεκένωτο· ἀλλὰ τὸ παραδοξότατον, λόγος ὢν. οὐ συνείχετο μὲν ὑπὸ τινος, συνεῖχε δὲ τὰ πάντα μᾶλλον αὐτός. καὶ ὡσπερ ἐν πάσῃ τῇ κτίσει ὢν

ἐκτὸς μὲν ἔστι τοῦ παντὸς κατ' οὐσίαν, ἐν πᾶσι δὲ ἔστι ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμει, τὰ πάντα διακοσμῶν, καὶ εἰς πάντα ἐν πᾶσι τὴν ἑαυτοῦ πρόνοιαν ἐφαπλῶν καὶ ἕκαστον καὶ πάντα ὁμοίως ζωοποιῶν, περιέχων τὰ ὅλα καὶ μὴ περιεχόμενος, ἀλλ' ἐν μόνῳ τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ ὅλος ὢν κατὰ πάντα, οὕτω καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι ὢν, καὶ αὐτὸς αὐτὸ ζωοποιῶν, εἰκότως ἐζωοποιεῖ καὶ τὰ ὅλα καὶ ἐν τοῖς πᾶσιν ἐγίνετο καὶ ἕξω τῶν ὄλων ἦν. καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος δὲ διὰ τῶν ἔργων γνωριζόμενος οὐκ ἀφανῆς ἦν. 84 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ὅταν τοίνυν ἐσθίοντα καὶ πίνοντα καὶ τικτόμενον αὐτὸν λέγωσιν οἱ περὶ τούτου θεολόγοι, γίνωσκεν ὅτι τὸ μὲν σῶμα ὡς σῶμα ἐτίκτετο καὶ καταλ λήλοις ἐτρέφετο τροφαῖς, αὐτὸς δὲ ὁ συνὼν τῷ σώματι θεὸς λόγος τὰ πάντα διακοσμῶν καὶ δι' ὧν εἰργάζετο ἐν τῷ σώματι οὐκ ἄνθρωπον ἑαυτόν, ἀλλὰ θεὸν λόγον ἐγνώριζεν. 85 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. 85 Τούτου ἕνεκεν μετὰ τὰς περὶ θεότητος αὐτοῦ ἐκ τῶν ἔργων ἀποδείξεις, ἤδη λοιπὸν καὶ ὑπὲρ πάντων τὴν θυσίαν ἀνέφερεν, ἀντὶ πάντων τὸν ἑαυτοῦ ναὸν εἰς θάνατον παραδιδούς, ἵνα τοὺς μὲν πάντας ἀνυπευθύνους καὶ ἐλευθέρους τῆς ἀρχαίας παραβάσεως ποιήσῃ. δεῖξῃ δὲ ἑαυτὸν καὶ θανάτου κρείττονα, ἀπαρχὴν τῆς τῶν ὄλων ἀναστάσεως τὸ ἴδιον σῶμα ἄφθαρτον ἐπιδεικνύμενος. τὸ μὲν γὰρ σῶμα ὡς καὶ αὐτὸ κοινήν ἔχον τὴν οὐσίαν· σῶμα γὰρ ἦν ἀνθρώπινον. εἰ καὶ καινοτέρῳ θαύματι συνέστη ἐκ παρθένου μόνης, ὅμως θνητὸν ἦν κατ' ἀκολουθίαν τῶν ἡμετέρων καὶ ἀπέθνησκε. τῇ δὲ τοῦ λόγου εἰς αὐτὸ ἐπιβάσει. οὐκέτι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἐφθείρετο, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα τοῦ θεοῦ λόγου ἐκτὸς ἐγίνετο φθορᾶς. καὶ συνέβαινε ἀμφοτέρω ἐν ταύτῳ γενέσθαι παραδόξως, ὅτι τε ὁ πάντων θάνατος ἐν τῷ κυριακῷ ἀνθρώπῳ ἐπληροῦτο καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ φθορὰ διὰ τὸν συνόντα λόγον ἐξηφανίζετο· θανάτου γὰρ ἦν χρεία καὶ θάνατον ὑπὲρ πάντων ἔδει γενέσθαι, ἵνα τὸ παρὰ πάντων ὀφειλόμενον γένηται. ὅθεν, ὡς προεῖπον, ὁ λόγος, ἐπεὶ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἀποθανεῖν. ἀθάνατος γὰρ ἦν ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα τὸ δυ νάμενον ἀποθανεῖν, ἵνα ὡς ἴδιον ἀντὶ πάντων αὐτὸ προσενέγκῃ. 86 in the margin in a late hand: ὄρα τό· οὐ δώσεις τὸν ὄσιόν; σου ἰδεῖν διαφθοράν; ὡσπερ εἶπον ὡς προεῖπον 87 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἡδύνατο μὲν γὰρ καὶ παρ' αὐτὰ τοῦ θανάτου διεγεῖραι καὶ πάλιν δεῖξαι ζῶν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο καλῶς προῖδὼν ὁ σωτὴρ οὐ πεποίηκεν. εἶπε γὰρ ἂν τις μηδὲν αὐτὸ τεθνηκέναι, ἢ μηδὲ τέλος αὐτοῦ τὸν θάνατον ἐψαυ κέναι, εἰ παρ' αὐτὰ τὴν ἀνάστασιν ἦν ἐπιδείξας. τάχα δὲ καὶ ἐν ἴσῳ τοῦ διαστήματος ὄντος τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως ἄδηλον ἐγίνετο τὸ περὶ τῆς ἀφθαρσίας κλέος. ὅθεν, ἵνα δειχθῇ νεκρὸν τὸ σῶμα καὶ μίαν ὑπέμεινε μέσην ὁ λόγος καὶ τριταῖον τοῦτο πᾶσιν ἔδειξεν ἄφθαρτον. ἕνεκα μὲν οὖν τοῦ δειχθῆναι τὸν θάνατον ἐν τῷ σώματι τοῦτο τριταῖον ἀνέστησεν. ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ πολὺ διαμείνῃ καὶ φθαρὲν τέλος ὕστερον ἀναστήσας ἀπιστηθῇ ὡς οὐκ αὐτὸ ἀλλ' ἕτερον σῶμα φέρων. ἔμελλε γὰρ ἂν τις καὶ διὰ τὸν χρόνον ἀπιστεῖν τῷ φαινομένῳ καὶ ἐπιλανθάνεσθαι τῶν γενομένων. διὰ τοῦτο οὐ πλείω τῶν τριῶν ἡμερῶν ἠνέσχετο οὐδὲ ἐπὶ πολὺ τοὺς ἀκούσαντας αὐτοῦ περὶ τῆς ἀναστάσεως παρείλκυσε. ἀλλ' ἔτι τῶν ἀκοῶν ἕναυλον ἐχόντων τὸν λόγον καὶ ἔτι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἐκδεχομένων καὶ τῆς διανοίας αὐτῶν ἀπηρητημένης καὶ ζώντων ἐπὶ γῆς ἔτι καὶ ἐπὶ τὸν τόπον ὄντων τῶν θανατωσάντων καὶ μαρτύρων τοῦ θανάτου τοῦ κυριακοῦ σώματος. αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ἐν τριταίῳ διαστήματι τὸ γενόμενον νεκρὸν σῶμα ἔδειξεν ἀθάνατον καὶ ἄφθαρτον. καὶ ἀνεδείχθη πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀσθενεῖα φύσεως τοῦ ἐνοικοῦντος λόγου τέθνηκεν τὸ σῶμα ἀλλ' ἐπὶ τῷ τὸν θάνατον ἐξαφανισθῆναι ἐν αὐτῷ τῇ δυνάμει τοῦ σωτῆρος. 88 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἔοικε δὲ ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυριακοῦ σώματος ἀπιστῶν ἀγνοεῖν δύναμιν θεοῦ λόγου καὶ σοφίας. εἰ γὰρ ὅλως ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα καὶ τοῦτο ἰδιοποιήσατο κατὰ τὴν εὐλογον ἀκολουθίαν ὡς ὁ λόγος ἔδειξε τί ἔδει ποιεῖν τὸν κύριον περὶ τούτου ἢ ποῖον ἔδει τέλος γενέσθαι τοῦ σώματος, ἅπαξ ἐπιβάντος ἐν αὐτῷ τοῦ λόγου; μὴ ἀποθανεῖν μὲν γὰρ οὐκ ἠδύνατο, ἅτε δὴ θνητὸν ὄν, καὶ ὑπὲρ πάντων προσφερόμενον εἰς τὸν θάνατον, οὗ χάριν καὶ ὁ σωτὴρ αὐτὸ κατεσκεύασεν ἑαυτῷ ναόν. μεῖναι δὲ νεκρὸν οὐχ οἶόν τε ἦν διὰ τὸ ζωῆς αὐτὸ ναὸν γεγενῆσθαι. ὅθεν ἀπέθανε μὲν ὡς θνητόν. ἀνέζησε δὲ διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν καὶ τῆς ἀναστάσεώς ἐστι γνῶρισμα τὰ ἔργα. 89 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Διὰ τοῦτο εἰκότως ἐνεδύσατο σῶμα ὁ σωτὴρ, ἵνα συμπλακέντος τοῦ σώματος τῇ ζωῇ. μηκέτι ὡς θνητὸν ἀπομείνῃ ἐν τῷ θανάτῳ, ἀλλ' ὡς ἐνδυσάμενος τὴν ἀθανασίαν, λοιπὸν ἀναστὰν ἀθάνατον διαμείνῃ. ἅπαξ γὰρ ἐνδυσάμενος φθορὰν οὐκ ἂν ἀνέστη, εἰ μὴ ἐνεδύσατο τὴν ζωὴν. καὶ πάλιν θάνατος καθ' ἑαυτὸν οὐκ ἂν φανείη, εἰ μὴ ἐν τῷ σώματι. διὰ τοῦτο ἐνεδύσατο σῶμα, ἵνα τὸν θάνατον ἐν τῷ σώματι εὐρὼν ἀπαλείψῃ. πῶς γὰρ ὁ κύριος ἂν ὅλως ἐδείχθη ζωῆ, εἰ μὴ τὸ θνητὸν ἐζωοποίησε. 90 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Πότε δὲ καταγινώσκεσθαι ἤρξαντο οἱ παρὰ ποιηταῖς λεγόμενοι θεοὶ καὶ ἥρωες, ὄντες ἄνθρωποι θνητοί, εἰ μὴ ἀφ' οὗ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος κατὰ τοῦ θανάτου τρόποιον εἰργάσατο καὶ ὁ ἀνέλαβε σῶμα τετήρηκεν ἄφθαρτον, ἀναστήσας αὐτὸ ἐκ τῶν νεκρῶν. 91 Τοῦ αὐτοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς πρὸς Γερμανὸν ἐπιστολῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ ἐντυχὼν τοῖς νῦν γραφεῖσιν. Πυθάνεται ἀνθρωπίνως, ποῦ Λάζαρος κεῖται, –ἄνθρωπος γὰρ ἦν– ἐγείρει δὲ τοῦτον θεϊκῶς–ἦν γὰρ καὶ θεός. ὅθεν μὴ γελᾶτω τις λέγων παιδίον καὶ ἡλικίαν ὀνομάζων καὶ αὐξῆσιν καὶ τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν καὶ τὸ παθεῖν, ἵνα μὴ τὰ ἴδια τοῦ σώματος ἀρνούμενος, ἀρνήσῃται τέλος καὶ τὴν δι' ἡμᾶς οἰκονομίαν αὐτοῦ. καὶ γὰρ ὡσπερ οὐκ ἀκολουθία φύσεως ἄνθρωπος γεγέννηται, οὕτως ἀκόλουθον ἦν σῶμα ἀναλαμβάνοντα αὐτὸν δεικνύει τὰ ἴδια τοῦ σώματος, ἵνα μὴ ἡ φαντασία τοῦ ἀθέου Μανιχαίου κρατήσῃ. 92 Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς εἰς τὸν σπόρον ὀμιλίας, ἧς ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ σαββάτου συνήθημεν οὐ νοσοῦντες Ἰουδαισμόν. Ἐπετίμων φησὶν τῷ σωτῆρι λέγοντες· «ἴδε τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταὶ σου ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν σαββάτῳ» ὁ δὲ σωτὴρ πρὸς αὐτούς· οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε μελετᾶν ἐπαγγέλλεσθε· τὴν δὲ γνώσιν οὐκ ἔχετε οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησε Δαυὶδ· ὁ ἐκ Δαυὶδ μνημονεύει τοῦ Δαυὶδ· ὁ ἐκ Δαυὶδ κατὰ σάρκα, πρὸ δὲ Δαυὶδ κατὰ πνεῦμα· ὁ κατὰ σάρκα μὲν τοῦ Δαυὶδ υἱός, κατὰ δὲ πνεῦμα τοῦ Δαυὶδ δεσπότης. ὁ ἐκ ῥίζης Ἰεσσαὶ βλαστήσας, ἡ ῥάβδος ἡ θαυμασία, ἡ τὸ μὲν γένος Ἰουδαίων συντρίβουσα, τῶν δὲ ἐθνῶν τὸ γένος ὡς ποίμνιον συνάγουσα 93 G in the margin at the beginning σημαίνει, at the end: σημαίνει 94 Τοῦ αὐτοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς εἰς τὸ πᾶσα ἀνομία καὶ ἀσέβεια ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἧς ἡ ἀρχὴ περὶ οὗ γράφων ἐδήλωσας εὐαγγελικοῦ ῥήτου συγγίνωσκε, ἀγαπητέ, συνείδησιν ἔχων ἀγαθὴν. Πάλιν γὰρ ἀσφαλείας ἕνεκεν τοῦτο εἰπεῖν οὐκ ὀκνητέον. τὸ διψῆν, τὸ κοπιᾶν, τὸ κοιμάσθαι, τὸ ῥαπίζεσθαι, τὸ ἐσθίειν, ἀνθρώπου ἐστὶν ἴδια· τὰ δὲ ἔργα ἃ ἐποίει ὁ κύριος οὐκέτι ἀνθρώπου ἀλλὰ θεοῦ ἦν αὐτὰ ποιεῖν. 95 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. «Ἐὰν οὖν θεωρῆτε», φησὶν. «τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον; τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιῶν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή» καὶ ἐνταῦθα γὰρ ἀμφοτέρω περὶ ἑαυτοῦ εἴρηκε, σὰρκα καὶ πνεῦμα. καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸ κατὰ σάρκα διέστειλεν, ἵνα μὴ μόνον τὸ φαινόμενον ἀλλὰ καὶ τὸ ἀόρατον αὐτοῦ πιστεύσαντες μάθωσιν, ὅτι καὶ ἃ λέγει οὐκ ἔστι σαρκικὰ ἀλλὰ καὶ

πνευματικά. πόσοις γὰρ ἤρκει τὸ σῶμα πρὸς βρῶσιν, ἵνα καὶ τοῦ κόσμου παντὸς τοῦτο τροφή γένηται· ἀλλὰ διὰ τοῦτο τῆς εἰς οὐρανούς ἀναβάσεως ἐμνημόνευσε τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα τῆς σωματικῆς ἐννοίας αὐτοῦς ἀφελκύσῃ καὶ λοιπὸν τὴν εἰρημένην σάρκα βρῶσιν ἄνωθεν οὐράνιον καὶ πνευματικὴν τροφήν παρ' αὐτοῦ διδομένην μάθωσιν. «ἃ γὰρ λελάληκα», φησίν, «ὑμῖν πνευμά ἐστι καὶ ζωή.» ἴσον τῷ εἰπεῖν· τὸ μὲν δεικνύμενον καὶ διδόμενον ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἐστὶν ἢ σὰρξ ἢν ἐγὼ φορῶ, ἀλλ' αὐτὴ ὑμῖν καὶ τὸ ταύτης αἷμα παρ' ἐμοῦ πνευματικῶς δοθήσεται τροφή, ὥστε πνευματικῶς ἐν ἐκάστῳ ταύτην ἀναδίδοσθαι πᾶσι φυλακτῆριον εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου. 96 Τοῦ αὐτοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν τρίτου λόγου, οὐ ἡ ἀρχή· ἐγὼ μὲν ὤμην τοὺς τῆς Ἀρείου μανίας ὑποκριτάς. Ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς φύσει ἄνθρωπος ὢν πιστὸς ἐγένετο πιστεύων τῷ διὰ τοῦ λόγου λαλοῦντι αὐτῷ θεῷ. ὁ δὲ λόγος οὐχ ὡσπερ τις τῶν γεννητῶν ἦν ἐν σώματι, οὐδὲ ὡς κτίσμα ἐν κτίσματι, ἀλλὰ θεὸς ἐν σαρκὶ καὶ δημιουργὸς καὶ κατασκευαστὴς ἐν τῷ κατασκευασθέντι ὑπ' αὐτοῦ. 97 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. «Ἡ σοφία ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον»· δηλον δέ ἐστιν οἶκον εἶναι τῆς σοφίας τὸ ἡμέτερον σῶμα, ὅπερ ἀνέλαβεν ὁ κύριος. 98 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη ἢ διὰ τοῦ Ἀδάμ ὁδὸς ἀπώλετο καὶ ἀντὶ τοῦ παρα-δείσου ἐξεκλίναμεν εἰς τὸν θάνατον ἠκούσαμεν τε· «γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει.» διὰ τοῦτο ὁ φιλόανθρωπος τοῦ θεοῦ λόγος βουλήσει τοῦ πατρὸς ἐνδιδύσκειται τὴν κτισθεῖσαν σάρκα, ἵνα ἦν ἐνέκρωσεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος διὰ τῆς παραβάσεως, ταύτην αὐτὸς ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἰδίου σώματος ζωοποιήσῃ καὶ «ἐνκαινίσῃ ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν,» ὡς εἶρηκεν ὁ ἀπόστολος, «διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.» 99 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν δ' λόγον, οὐ ἡ ἀρχή· οἱ Ἀρειομανῖται, ὡς ἔοικε, κρίναντες. Σωματικῶς, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος, κατώκησεν ἡ θεότης ἐν τῇ σαρκί· ἴσον τῷ φάναι «θεὸς ὢν, ἴδιον ἔσχε σῶμα καὶ τούτῳ χρώμενος ὄργάνῳ, γέγονεν ἄνθρωπος,» καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἴδια ταύτης «αὐτοῦ» λέγεται, ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ, οἷά ἐστι τὸ πεινᾶν, τὸ διψᾶν, τὸ πάσχειν, τὸ κοπιᾶν καὶ τὰ ὅμοια, ὧν ἐστὶν ἡ σὰρξ δεκτικὴ· τὰ δὲ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἴδια ἔργα, οἷά ἐστι τὸ ἐγείρειν νεκροὺς καὶ τυφλοὺς ποιεῖν ἀναβλέπειν καὶ τὴν αἴμορ-ροοῦσαν ἰᾶσθαι αὐτόν, διὰ τοῦ ἰδίου σώματος αὐτοῦ ἐποίει. καὶ ὁ μὲν λόγος τὰς τῆς σαρκὸς ἐβάσταζεν ἀσθενείας ὡς ἰδίας. αὐτοῦ γὰρ ἦν ἡ σὰρξ καὶ ἡ σὰρξ δὲ ὑπουργεῖ τοῖς τῆς θεότητος ἔργοις, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐγένετο. θεοῦ γὰρ ἦν σῶμα. 100 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἴνα δὲ καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς τοῦ λόγου φύσεως καὶ τὰς διὰ τὴν σάρκα λεγομέ-νας ἀσθενείας γινώσκῃ τις ἀκριβέστερον ἔχη, καλὸν ἀκοῦσαι τοῦ μακαρίου Πέτρου. ἀξιοπίστος γὰρ οὗτος γένοιτ' ἂν μάρτυς περὶ τοῦ σωτῆρος. γράφει τοίνυν ἐν τῇ ἐπιστολῇ λέγων· «Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί.» οὐκοῦν καὶ ὅταν λέγηται πεινᾶν καὶ διψᾶν καὶ κάμνειν καὶ μὴ εἰδέναι καὶ καθεύδειν καὶ κλαίειν καὶ αἰτεῖν καὶ φεύγειν καὶ γεννᾶσθαι καὶ παραιτεῖσθαι τὸ ποτήριον καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ τῆς σαρκὸς, λεχθεῖν ἂν ἀκολούθως ἐφ' ἐκάστου «Χριστοῦ οὖν πεινῶντος καὶ διψῶντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί.» καὶ μὴ εἰδέναι λέγοντος καὶ ῥαπιζομένου καὶ κάμνοντος «ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί.» καὶ ὑψουμένου πάλιν καὶ γεννωμένου καὶ ἀυξάνοντος καὶ φοβουμένου καὶ κρυπτομένου «σαρκί» καὶ λέγοντος· «εἰ δυνατὸν παρελθάτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον» καὶ τυπτομένου καὶ λαμβάνοντος «ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί.» «καὶ ὅλως πάντα τὰ τοιαῦτα «ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί.»» καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος διὰ τοῦτο εἶρηκε «Χριστοῦ οὖν παθόντος» οὐ θεότητι ἀλλ' «ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί», ἵνα μὴ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἴδια κατὰ φύσιν, ἀλλ' αὐτῆς τῆς σαρκὸς ἴδια φύσει

τὰ πάθη ἐπιγνωσθῆ. μὴ τοίνυν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων τις σκανδαλιζέσθω, ἀλλὰ μάλλον γινωσκέτω ὡς τὴν φύσιν αὐτὸς ὁ λόγος ἀπαθὴς ἐστὶ καὶ ὅμως δι' ἣν ἐνεδύσατο σάρκα λέγεται περὶ αὐτοῦ ταῦτα, «ἐπειδὴ τῆς μὲν σαρκὸς ἴδια ταῦτα,» τοῦ δὲ σωτῆρος ἴδιον αὐτὸ τὸ σῶμα. καὶ αὐτὸς μὲν ἀπαθὴς τὴν φύσιν ὡς ἐστὶ διαμένει μὴ βλαπτόμενος ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ μάλλον ἐξαφανίζων καὶ ἀπολλύων αὐτά. 101 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ταῦτα ἀναγκαίως προεξητάσαμεν, ἵν' ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν δι' ὄργανου τοῦ ἰδίου σώματος θεϊκῶς πράττοντα ἢ λέγοντα, γινώσκωμεν ὅτι θεὸς ὢν ταῦτα ἐργάζεται. καὶ πάλιν, ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν ἀνθρωπίνως λαλοῦντα ἢ πάσχοντα, μὴ ἀγνοῶμεν ὅτι σάρκα φορῶν γέγονεν ἄνθρωπος καὶ οὕτω ταῦτα ποιεῖ καὶ λαλεῖ. ἐκάστου γὰρ τὸ ἴδιον γινώσκοντες καὶ ἀμφοτέρω ἐξ ἑνὸς πραττόμενα βλέποντες καὶ νοοῦντες ὀρθῶς πιστεύομεν καὶ οὐποτε πλανηθησόμεθα. ἐὰν δὲ τις θεϊκῶς τὰ παρ' αὐτοῦ μόνου γινόμενα βλέπων ἀρνήσῃται τὸ σῶμα ἢ καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια βλέπων ἀρνήσῃται τὴν τοῦ λόγου ἔνσαρκον παρουσίαν ἢ καὶ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ταπεινὰ τοῦ λόγου φρονήσῃ, ὁ τοιοῦτος ὡς μὲν Ἰουδαϊκὸς κάπηλος μίσγων τὸν οἶνον ὕδατι, «σκάνδαλον» νομίζει τὸν σταυρὸν ὡς δὲ Ἑλλήνων «μωρίαν» ἡγήσεται τὸ κήρυγμα, οἷα δὴ καὶ οἱ θεομάχοι Ἀρειανοὶ πεπόνθασι. τὰ γὰρ ἀνθρώπινα βλέποντες τοῦ σωτῆρος ἐνόμισαν αὐτὸν εἶναι κτίσμα. οὐκοῦν ἔδει καὶ τὰ θεϊκὰ βλέποντας αὐτοὺς ἔργα τοῦ λόγου ἀρνήσασθαι τοῦ σώματος αὐτοῦ τὴν γένεσιν καὶ λοιπὸν καὶ Μανιχαίους ἑαυτοὺς συγκα-ταριθμεῖν. 102 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Καὶ ὡσπερ πτύσαντος αὐτοῦ καὶ ἐκτείναντος χεῖρας καὶ φωνήσαντος Λάζαρον οὐκ ἐλέγομεν ἀνθρώπινα εἶναι τὰ κατορθώματα, εἰ καὶ διὰ τοῦ σώματος ἐγένετο ἀλλὰ θεοῦ. οὕτως ἐὰν τὰ ἀνθρώπινα λέγηται περὶ τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, πάλιν εἰς τὴν φύσιν τῶν λεγομένων ἐνορῶντες καὶ ὡς ἀλλότρια τὰ τοῦ θεοῦ τυγχάνοντα μὴ τῇ θεότητι τοῦ λόγου ταῦτα λογιζόμεθα, ἀλλὰ τῇ ἀνθρωπότητι. 103 Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ἀκούοντες δὲ τὸ «ἐκλαυσε» καὶ τὰ ὅμοια, ταῦτα τοῦ σώματος ἴδια λέγειν μάλιστα ὅτι ἐν ἑκατέρῳ τούτων ἔχειν τὴν ἀφορμὴν εὐλογον, ὅτι τὸ μὲν ὡς περὶ θεοῦ γέγραπται, τὸ δὲ διὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ σῶμα λέγεται. οὐδὲ γὰρ ἐν ἀσωμάτῳ τὰ τοῦ σώματος ἂν γένοιτο, εἰ μὴ σῶμα λαβὼν ἦν φθαρτὸν καὶ θνητὸν. θνητὴ γὰρ ἦν ἡ ἁγία Μαρία, ἐξ ἧς ἦν καὶ τὸ σῶμα. διὸ ἀνάγκη ἐν πάσχοντι σώματι, καὶ κλαίοντι, καὶ κάμνοντι γενομένου αὐτοῦ, αὐτοῦ λέγεσθαι μετὰ τοῦ σώματος καὶ ταῦτα, ἅπερ ἐστὶν ἴδια τῆς σαρκὸς. εἴ τε τοίνυν ἔκλαυσε καὶ ἐταράχθη, οὐκ ἦν ὁ λόγος, ἢ λόγος ἐστίν, ὁ κλαίων καὶ ταραττόμενος, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἴδιον ἦν τοῦτο. εἰ δὲ καὶ παρεκάλεσε παρελθεῖν τὸ ποτήριον οὐκ ἦν ἡ θεότης ἢ δειλιῶσα, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἦν ἴδιον καὶ τοῦτο τὸ πάθος καὶ τὸ λέγει «ἵνα τί με ἐγκατέλιπες»;